

Dagens Nyheter och skolfrågan

En personlig lärarbetraktelse

RUNE ROMHED

Institutionen för didaktik och pedagogisk profession, Göteborgs universitet
Schillerska gymnasiet, Göteborg¹

Skolåret i *Dagens Nyheter* startade lovande. Kulturredaktionen, som under en följd av år gett skolfrågor ett blygsamt utrymme, gav stor uppmärksamhet åt idéhistorikern Sven-Eric Liedmans bok *Hets. En bok om skolan*. Boken utnämndes redan i januari till »årets fackbok» och höll sig länge kvar på kultur-redaktionens tio-i-topplista. En i och för sig rätt fånig rankinglek, men den avslöjar att fler medarbetare än recensenten Jonas Thente läst och uppskattat boken.

Oväntat nog har kultursidans intresse för skolan hållit i sig. Den nye chefen, lärarsonen och nöjesjournalisten Björn Wiman, har erbjudit medarbetaren Maciej Zaremba utrymme till en hel rad intressanta skolbetraktelser. Det var djärvt gjort, men kanske också naivt. Zaremba är en lysande skribent och egensinnig tänkare. Här och var uppfattas han som en *rara avis* – en fin men främmande fågel, svår att »fånga in».

Dessa drag – stilsäkerheten, egensinnigheten och oförutsägbarheten – utgör en styrka i Zarembas skolbetraktelser. Här bjuds på iakttagelser som skoltänkare såväl till höger som till vänster kan bejaka, men också tvingas invända mot. »Jag hoppas att det framgått att den svenska skolkrisen har vållanden på alla kanter», skriver Zaremba i sitt femte och sista bidrag; och fortsätter: »Exempelvis hade inte »högern» kunnat kasta ut skolan på marknaden om inte »vänstern» dessförinnan gjort läraryrket till ett knog bland andra.» Skolpolitiker och ledarskribenter ges skäl att hysa oro. Mängden av trådar som Zaremba drar fram i den härva av problem som fenomenet skolan utgör, eller kanske snarare återspeglar, kan lätt bli oöverblickbar och förändra den skolpolitiska samtalsordning som många trott sig behärska.

Själv hajade jag under läsningen till inför vad Zaremba grävt fram om högerledaren Gösta Bagge och vad denne sagt under 1940-talet: »skolans yttersta mål måste vara icke kunskapsmeddelelse utan fostran i ordets vidaste och djupaste mening». En föga oväntad men tydligt uttryckt ståndpunkt från en klassiskt konservativ högerman. Lägg därtill vad Zaremba inhämtat från skådespelaren och radikalen Roland Jansson: »När de [trivselpedagogerna] säger

›det gör inget att du inte kan skriva, läsa och räkna, du är en lika bra människa i alla fall› vill de egentligen hålla proletariatet i okunnighet.»

Ur dessa båda brottstycken ur Zarembas artiklar börjar jag ana en gåta: Varför har vänstern – och särskilt socialdemokratien – varit så engagerad i skolans roll som uppfostrare, allt under det att man överlåtit frågor som gäller kunskap till högern? Att skilja mellan kunskap och fostran kan i många lägen vara ogörligt; de är ofta inflätade i varandra. Men påtvingade »utvecklingssamtal», allt mer närgångna »värdegrundsövningar» och skolämnen som »livskunskap» är knappast harmlösa skolpolitiska fenomen. Borde inte vänsterns starka anti-etatistiska traditioner, och egna inte sällan plågsamma skolerfarenheter, motivera en skeptisk inställning till att pedagoger ges i uppgift att likt prästen eller psykologen rota i elevers själsliv?

Det gick knappast att ta miste på den uppskattning Zarembas betraktelser mött såväl innanför som utanför DN-skrapans väggar. En och samma dag, onsdagen den 6 april, kunde såväl den forne kulturchefen och numera fristående kolumnisten Henrik Berggren, som huvudledarens anonyma författare, stämma upp i lovsången. Det var åtminstone en röst för mycket; tidningen löpte plötsligt risken att utåt uppfattas som ett slutet gäng för inbördes beundran. Istället för debatt, ömsesidiga hedersbetygelser.

Inför denna risk har tidningens självmedvetna redaktörer saknat fingertoppskänsla. Kultursidans skeptiska och försiktigt prövande hållning har ersatts av nöjesjournalistens distanslösa attityd. Läsarreaktioner på Zarembas skolbetraktelser har uppmärksammas; en öppen hearing med den hyllade skribenten ska iscensättas. Frågan är om det inte trots allt, och särskilt på ledarredaktionen, finns en gnagande oro mitt i denna självbelåtna glädjeyra. I bästa fall slår sig nu Zaremba till ro efter väl utträttat värv; i sämsta fall har han fört upp så många frågor på den skolpolitiska dagordningen att ledarsidans egna teser riskerar att hamna i bakvatten. Och mer än så: Zarembas rapporter kan ha väckt intresset för skolfrågor hos fler av alla de kulturjournalister vars pennor brukar vara bättre vässade, än de som ledarskribenter förfogar över.

DEN UNGE WOŁODARSKIS VILSNA ATTACKER

Den 17 april bjuder ledarredaktionens chef på en stort uppslagen söndagsbetraktelse under rubriken »Vilsna skolforskarens sällskap». Nyfiken är jag när jag påbörjar läsningen; brydd när jag lagt tidningen ifrån mig. Några namngivna skolforskare, som ger fog för rubriken, går inte att hitta i brödtexten. De enda skolforskare som omnämns är två statsvetare, Mikael Gilljam och Mikael Persson. Men knappast som avskräckande exempel, utan – apropå deras synnerligen läsvärda bidrag i förra numret av *Pedagogisk Forskning i Sverige* – som tillhygge i ett försök att göra Skolverket till en sinnebild för »ett offentligt skolhaveri».

De båda statsvetarna har, konstaterar Peter Wolodarski uppskattande, »gjort slarvsylta av denna statliga institutions analysmetoder». Att dra så långtgående slutsatser om myndighetens analysmetoder av hur en enda medarbetare, undervisningsrådet Lena M Olsson, valt att sammanfatta en rad fristående forskares bidrag till en enda av alla de rapporter Skolverket publicerat

– det är oförväget. Olssons kolleger har skäl att bli provocerade, även om det knappast kan vara denna tjänstemannaskara som Wolodarski nu jagar i namn av »vilsna skolforskare». Vad forskarna själva, och de är flera, har att säga i sina bidrag till rapporten *Vad påverkar resultaten i svensk grundskola?* tar Wolodarski inte upp. Det är anmärkningsvärt. Inte minst därför att ledarskribenten, om han läst på ordentligt, i särskilt bidraget från pedagogerna Jan-Eric Gustafsson och Eva Myhrberg skulle kunna hitta stöd för DN:s egen tes om lärarens stora betydelse. Men att som ledarskribent i DN hämta ammunition från pedagogers forskning tycks ta emot, även när det skulle ge ökad styrka i den egna striden för att återupprätta en deklasserad lärarkår. Nej, det är inte förenligt med den strid som ledarsidan också vill föra; den som riktar sig mot det »akademiska bluffämnet pedagogik».

Väl så anmärkningsvärt är att Wolodarski inte upptäckt att de båda statsvetarna faktiskt sätter pedagogernas tes – en tes som DN:s ledarsida också brukar omhulda – om fallande skolresultat i svensk skola ifråga. Giljam och Persson hävdar inte motsatsen; att skolresultaten förbättrats. De tvivlar – som läsare av detta och förra tidskriftsnumret upptäckt – på att tesen är så väl underbyggd och framför allt förklarad som Skolverksrapporten gör gällande.

Om dessa statsvetenskapliga dubier har Wolodarski ingenting att säga. I bästa fall därför att han själv inte mäktat med att leva upp till den tes som hans söndagsbetraktelse också inrymmer: att det är en villfarelse att »vi inte längre behöver arbeta intensivt för att lära oss saker». I denna övertygelse är Wolodarski och jag djupt eniga. Tesen gäller såväl elever som studenter som vill lära sig något i skolan; men i väl så hög grad ledarskribenter som vill bli tagna på allvar när de skriver *om* skolan.

Som gammal läsare av DN:s ledarsidor befarar jag, eller kan åtminstone inte freda mig från misstanken, att Wolodarskis egendomliga söndagsbetraktelse inte beror så mycket på slarvig läxläsning och bristfälliga skolkunskaper som på att hans ärende egentligen är ett annat. Det handlar inte om att uppmärksamma den intressanta debatt som Mikael Giljam och Mikael Persson startat; snarare om att förhindra att DN:s ledarredaktion marginaliseras i den större offentliga skoldiskussion som nu spirar.

I den mediala uppmärksamhet som skolfrågorna fått efter Liedmans och Zarembas insatser riskerar DN:s ledarskribenter att berövas rollen av att vara »bäst i klassen»; ja de som bättre än andra vet hur det egentligen står till i skolan. Det handlar å ena sidan om vari skolproblemen egentligen består, å andra sidan om hur de bör bemästras. Här tvekar inte Wolodarski: nu med Zaremba som tillhygge kan han, utöver Skolverket, identifiera ytterligare en syndabock: »de svenska lärarhögskolorna». De har, konstaterar han, »varit drivande i att sprida misstro mot en traditionell kunskapssyn och förminska lärares roll i undervisningen».

Vilka som ska känna sig träffade av denna tes har jag svårt att urskilja. En särskild »lärarhögskola» fanns visserligen kvar i Stockholm intill helt nyligen; i övriga landet har de flesta utbildningsanstalter av detta slag sedan länge avvecklats. Lärarutbildningen här i Göteborg är en omfattande verksamhet där åtskilliga institutioner vid universitet är engagerade. Trots att jag själv varit verksam i olika delar av denna utbildning i mer än tio år är den även för mig

svår att överblicka. Men att ens alla de lärare som är verksamma inom lärarutbildningen här skulle vara besjälade av en gemensam »kunskapssyn» och av att »förminska lärares roll i undervisningen» – nej, det tror jag inte. Den drake Wolodarski återuppväckt eller snarare skapat framstår som en papperskonstruktion ägnad att mest bara underlätta den egna krigsföringen.

Inte minst den statsvetenskapliga institutionen bär sedan flera år tillbaka ett stort ansvar för det allmänna utbildningsområdet i lärarutbildningen här i Göteborg. De två statsvetare som Wolodarski med all rätt så uppskattande refererar, har under en följd av år gjort stora insatser i just denna del av lärarutbildningen. Men det är knappast forskare och lärarutbildare som Mikael Gilljam och Mikael Persson som utgör belätet i Wolodarskis krigsföring, trots att de var för sig jobbat mer i lärarutbildningen än flera av de göteborgspedagoger som bidragit till den Skolverksrapport som Wolodarski också försöker att avfärda.

Det tycks vara andra skolforskare, försåtligt apostroferade med fraser som »skoldemokrati» respektive »stärka rättigheter för barn», som den unge DN-redaktören är ute efter. Som numera åldrad skollärare blir jag brydd och kan jag inte annat än konstatera: »Unge herr Woldarski, du måste läsa på bättre och våga ange adressaterna för dina kritiska attacker. I annat fall slår dina teser om vilsenhet mest bara tillbaka på dig själv!»

LÄROFADER BERGSTRÖMS SVAGA SIDOR UPPREPAS

Ett par dagar senare, tisdagen den 19 april, rycker en av Wolodarskis företrädare in till undsättning. Det är statsvetaren Hans Bergström som nu tar till orda under rubriken »I vägen för lärandet». Skolmyndigheterna hamnar ånyo i skottgluggen. De har inte tagit till sig den experimentella beteendevetenskapliga forskning som antas kasta ljus över ordningsproblemen i skolan och som Bergström nu lyfter fram. De avvisar, ja tabubelägger, den empiriskt grundade hjärnforskning om lärande som Bergström uppskattar. Den hämtar istället »all inspiration – och en stor del av sin personal – från pedagogikinstitutioner på svenska universitet som saknar vetenskaplig grund (något som är väl känt hos andra discipliner) och verkligt empiriskt intresse (som Maciej Zaremba visat).»

Till det hotfulla – »den pedagogikkultur som förstört skolan» – hör märkligt nog även Jan Björklund, den skoldebattör som Bergström tidigare så ofta hyllat. Det är ministrarnas krav på att förstatliga skolan som spökar. Men kanske framför allt Björklunds idéer om en skärpt kontroll av den skolmarknad där Bergström själv numera är verksam. Tillsammans med sin fru, Barbara Bergström, driver han 18 fristående skolor i Sverige med drygt 9.000 elever. I den antologi som Lärarnas Riksförbund ligger bakom – *Kommunaliseringen av skolan. Vem vann – egentligen?* – skriver Bergström om hur denna kontakt med grundaren till Internationella Engelska Skolan blev till en relation; men konstaterar också att den innebar att han »inte längre kunde skriva om skolfrågor i DN». Som numera fristående men knappast oberoende DN-medarbetare upplever han sig tydligen oförhindrad därtill.

Som något yngre gymnasielärare på 1990-talet läste jag ofta redaktör Bergströms ledare med behållning. Man ska, som min konservative och sedan länge döde far sa, inte »önska sig korkade fiender». Bergström var förvisso icke korkad; hans texter erbjöd nyttig läsning, mer för den som inte än för den som alltid höll med. Men där fanns också sämre inslag i det bergströmska ledarskapet och ledarskrivandet, drag som nu upprepar sig. Ointresset för att lyfta fram och bemöta sina kritikers argument; oviljan att bereda meningsmotståndarna spaltutrymme för att få till stånd en levande debatt; oförvägenheten att som chefredaktör konstatera att han »under 25 år knappt förstått ett enda ord av den offentliga skoldebatten» och samtidigt tvärsäkert avfärda särskilt pedagogernas bidrag till dessa offentliga meningsbrytningar. Trots att han som liberal borde ha uppskattat debatt, föreföll han i likhet med Karl Popper – filosofen som av sina arbetskamrater vid London School of Economics gavs öknamnet den »totalitära liberalen» – hysa en djup motvilja mot att bli motsagd. Det är illa att den unge lärjungen Wolodarski i dessa avseenden nu tagit efter sin lärofader.

Skolåret i DN började bra. Kultursidans bidrag väckte plötsligt förhoppningar om en mer allvarsam, fritt prövande och eftertänksam skoldebatt. Något vi alla skulle behöva och kunna lära oss något av. En renässans för föreställningen att skolan, alldeles oavsett vilka övertygelser vi hyser i skolfrågor, borde vara en gemensam angelägenhet. Men nu, kan jag denna sena skärtorsdag i april konstatera, tycks oron på tidningens ledarredaktion ha brett ut sig, illa maskerad bakom en växande tvärsäkerhet. Ledarskribenter som Peter Wolodarski och Hans Bergström känner sig helt enkelt hotade. Sådana skolelever kan en gammal skollärare som jag rätt väl känna igen. De läser och lyssnar slarvigare, blir allt mer högröstade och oförsonliga i sina utfall, mer mångordiga och mindre mottagliga för andras argument.

I en vanlig skolklass kan sådana elever nästan alltid hanteras. Exempelvis med uppmaningen: Ta fram ett papper och en penna och skriv ned vad du uppfattar som »din fiendes allra starkaste argument»! Men tänk först efter ordentlig, som lärare är jag mycket intresserad av vad du kommer fram till. Sådana läxor kan jag inte från min kateder adressera till DN:s ledarskribenter. Men av liberaler som Bergström och Wolodarski har jag skäl att förvänta mig avsevärt mer i sättet att handskas med »fiendens» övertygelser. Nämn dem vid namn, ge dem rejält utrymme att skriva och försök att eftertänksamt bemöta deras argument.

Den långvariga bristen på en offentlig, engagerad och konfliktfylld skoldebatt är ett hot, inte enbart mot skolan, utan ytterst mot demokratin. Om detta borde, trots allt, Hans Bergström, Peter Wolodarski och jag vara djupt eniga.

NOT

1. Mångårig medarbetare med omfattande åtaganden vid lärarutbildningen i Göteborg, nu på Institutionen för didaktik och pedagogisk profession, Göteborgs universitet. (Red)